

ВИЖДАШ ЛИ МЕ?
DO YOU SEE ME?
DIKHES LIJ MAN?

КОЙ СЪМ АЗ?

ВЪПРОСИ НА
ГРУПОВАТА И
ИНДИВИДУАЛНАТА
ИДЕНТИЧНОСТ

КОЙ СЪМ АЗ?

Въпросът за индивидуалната и груповата идентичност всъщност е въпрос за уникалността на всеки човек и е ключова тема за специалистите, работещи с деца от малцинствени общности. Развитието на детската идентичност е динамичен процес, който протича при ежедневното взаимодействие у дома, в общността, в детската градина и училището. Колкото по-добре сме запознати с това как е конструирана идентичността на децата, с които работим, толкова по-добре ще можем да разберем какъв опит придобива всяко дете в процеса на израстване и обучение, и по-успешно ще му помагаме да развива положителна представа за себе си, която често може да е в противовес на болезнени предразсъдъци. Тъкмо тя е в основата на реализацията на потенциала на всяко дете.

ЗА ДА РАЗВИЕ ДЕТЕТО ПОЛОЖИТЕЛНА ПРЕДСТАВА ЗА СЕБЕ СИ, ТО ТРЯБВА ДА РАЗВИВА ПОЗИТИВНА НАГЛАСА КЪМ СВОЯТА ИДЕНТИЧНОСТ.

КАКВО Е ИДЕНТИЧНОСТТА?

Идентичността се определя като възприятие за самия себе си или като чувство за само-тъждественост. Тя се крие в отговора на два въпроса:

„Кой съм аз?“

Отговорите на този въпрос, както и елементите на идентичността, могат да се отнасят до ролите, които имаме в живота (син/дъщеря, брат/сестра, ученик, приятел и т.н.); мястото, където сме родени и където живеем (държава, регион, град, община, част от града и т.н.); расова, национална и религиозна принадлежност, пол и сексуалност, физически характеристики (цвет на косата, очите, ръст, тегло и т.н.); принадлежност към малцинствена група или към мнозинството; онова, което искаме да бъдем и онова, което не искаме да бъдем (например: не съм момче/момиче, спортист съм и т.н.).

„Добре ли е да бъда такъв, какъвто съм?“

В процеса на израстване чрез взаимодействието с другите, особено „значимите други“ (обикновено по-възрастни ролеви модели), децата получават директни и индиректни отговори на въпроса „Кой съм аз“. Например: „Ти си малко сладко момиченце“; „Ти си хубава“; „Ти си момченце. Момчетата не плачат“ или „Аз съм дете без родители. Другите деца ми се подиграват. Не е хубаво да си дете без родители“.

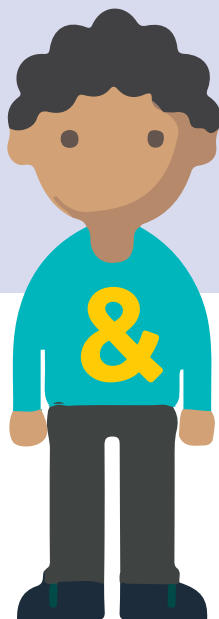
ДЕТЕТО ИЗГРАЖДА ПРЕДСТАВА ЗА СЕБЕ СИ ВЪЗ ОСНОВА НА ПОВЕДЕНИЕТО НА ХОРАТА В НЕГОВОТО ОБКРЪЖЕНИЕ: КАК ДРУГИТЕ СЕ ОТНАСЯТ КЪМ НЕГО И КАК ДРУГИТЕ СЕ ОТНАСЯТ КЪМ ОСТАНАЛИТЕ ДЕЦА.

АЗ СЪМ АЗ

Идентичността е многоизмерна. Всеки от нас е едновременно много неща.

Идентичността е многопластова. Някои пластове на идентичността са по-близо до външния свят, до „повърхността“, по-лесно се забелязват (като например полът и физическите характеристики), а някои са по-близо до „ядрото“ на идентичността и са по-трудно забележими, въпреки че ние ги смятаме за важни части от себе си (например: религиозната принадлежност). Затова идентичността често се илюстрира с глава лук, която крие множество пластове.

ИДЕНТИЧНОСТТА НЕ Е „ИЛИ/ИЛИ“, А ПО-СКОРО Е „И/И“ - ТЯ ВКЛЮЧВАЩА* КОНЦЕПЦИЯ.

Идентичността е динамична. През живота си хората придобиват някои нови идентичности, а други губят (например: сега съм ученичка, но вече не съм в предучилищна възраст). Идентичността се изгражда непрекъснато, реконструира се и отново се гради по време на взаимодействието ни с нашето семейство, учителите, колегите и всички останали. Идентичността е съставена както от пластове, които не са въпрос на личен избор (класова, расова, национална принадлежност, месторождение, ролята

на дъщеря/син, някои от физическите характеристики), така и от онези пластове, които избираме сами (съпруг, икономист, член на партия, любител на рок музика и т.н.).

Някои елементи на идентичността са **уникални** (личностни и характерни само за даденото лице), някои са **групови** (характерни за групата, към която принадлежи лицето), а някои са **универсални** (общи за всички хора по света).

Индивидуалната идентичност представлява лично възприятие за това в какво сме уникални, нашето усещане за индивидуалност. Груповата идентичност е чувство за принадлежност към групата, с която споделяме едни и същи елементи на идентичността. Груповата идентичност е много важна за детето, тъй като дава **чувство за принадлежност, сигурност и закрила**. Принадлежността към дадена група помага на детето да се чувства силно и гордо, че е част от общност (особено в случаите, когато обществото гледа положително на тази общност).

За децата, които са част от група на мнозинството, груповата идентичност не се възприема като най-важна, а на преден план е желанието да изразят своята уникалност, защото така или иначе чувстват, че принадлежат към мнозинството. Децата, които принадлежат към група, спрямо която съществуват определени предразсъдъци, също искат да видят себе си като автономни и специални, независимо от груповата принадлежност. Другите обаче най-често ги идентифицират точно чрез принадлежността им към групата (например: дете от ромски етнос вижда себе си като човек, който прилича на връстниците си, докато останалите от обществото го виждат предимно като ром и имат предразсъдъци спрямо него, каквито имат спрямо принадлежащите към ромската общност).

ВАЖНО Е ДА СТИМУЛИРАМЕ ДЕТЕТО ДА ОСЪЗНАЕ ВСИЧКИ ПЛАСТОВЕ НА ИДЕНТИЧНОСТТА, КОИТО ГО ПРАВЯТ СПЕЦИФИЧНА И УНИКАЛНА ЛИЧНОСТ – ТОВА ЩЕ МУ ДАДЕ УСЕЩАНЕТО ЗА УНИКАЛНОСТ, НЕПОВТОРИМОСТ И ИНДИВИДУАЛНОСТ.

КОГАТО МЕ НЯМА...

Отрицателен основен статус.

Основен статус наричаме отговора на въпроса „Какво първо мислят хората за мен, като ме видят?“. Отрицателният основен статус често присъства при децата роми, тъй като те обичайно се идентифицират само съгласно един елемент от идентичността си като роми, например единствено според цвета на кожата или езика, който говорят. Ако детето определя идентичността си само чрез елемент, който не е резултат от негов избор (какъвто е напр. цветът на кожата или полът) и който се оценява отрицателно в обществото, с времето то започва да мисли, че всичко е предопределено и няма свободен избор, не се чувства добре в кожата си и има ниско самоуважение.

КАКВО
ПЪРВО СИ
МИСЛЯТ
ХОРАТА ЗА МЕН,
КОГАТО МЕ
ВИДЯТ?

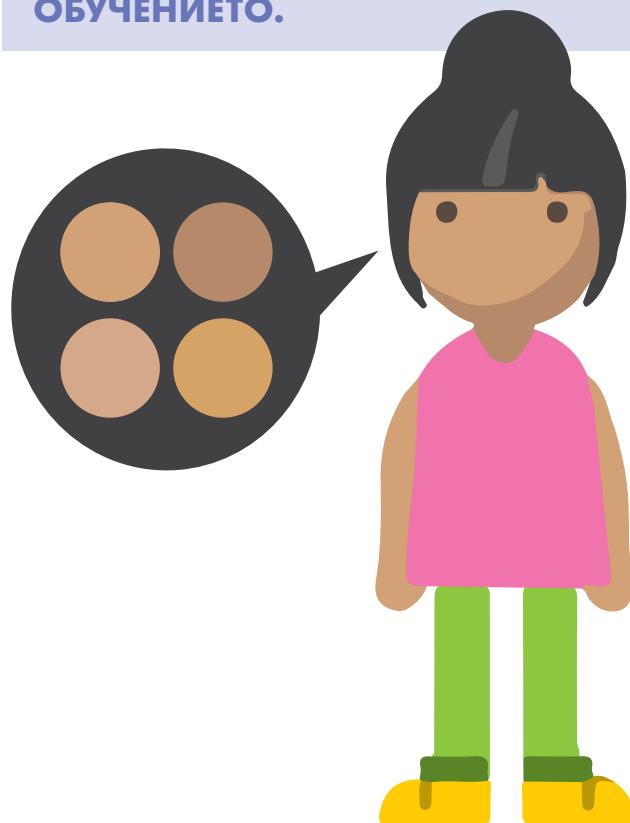
Подчертаване само на една култура на мнозинството.

Всяка образователна институция има своя култура, която обикновено отразява и олицетворява идеите и нормите на културата на мнозинството. Тази култура може да бъде много различна от културата на децата от малцинствените групи. Културата, в която израства детето – и която често пъти се различава от културата на мнозинството от специалистите в образователните институции и на самите образователни институции като цяло – също оформя идентичност, както и чувство за принадлежност и ценности. Когато детето не разпознае в обкръжението си елементите на своята собствена култура, на личната и груповата си идентичност, много рано може да осъзнае разликите и дори наличието на „пропасть между двата свята“, между своя реален живот и онзи, който се счита за общоприет, за „нормален“ в детската градина или училището. По този начин детето може да възприеме убеждението, че културата на семейството му, самото семейство и то като част от него не са равностойни или че образователната институция не е подходяща за него и то не принадлежи към нея. Всяко от тези предположения може да бъде много вредно за детето, тъй като влияе отрицателно върху развитието на самоуважението му. Ако към това се добави отрицателната оценка на обществото, в което живее, спрямо някои елементи от личната му идентичност, тогава намалява вероятността детето да изпитва самоуважение и да се оценява положително.

Расов „далтонизъм“ е понятие, което означава да не забелязваме или да гледаме отрицателно на разликите между децата и на различните им нужди, както и да възприемаме само една култура като общоприета, правилна или „нормална“. На практика това означава, че, дори децата и родителите от малцинствените групи да са добре дошли в детската градина/училището, към тях постоянно се отправя послание, че „трябва да се адаптират“ към това, което се смята за „нормално“ в културата

на мнозинството. Расовият „далтонизъм“ най-често възниква заради най-добро намерение всички деца да бъдат третирани „еднакво“. Пример можем да открием в детските градини и училищата, посещавани от деца, говорещи въпреки например ромски или турски език, които не разбират български. Учителите и възпитателите, които пренебрегват този факт и не полагат усилия да адаптират подходите си на преподаване към децата, които не говорят български език, несъзнателно толерират расовия „далтонизъм“.

КОГАТО „В ИМЕТО НА РАВЕНСТВОТО“ НАЛАГАМЕ ПРАКТИКАТА НА УЕДНАКВЯВАНЕ НА ВСИЧКИ ДЕЦА, НИЕ ВСЪЩНОСТ ОТРИЧАМЕ ОБЕКТИВНИТЕ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ТЯХ И ПРЕНЕБРЕГВАМЕ ИНДИВИДУАЛНИЯ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО.

Токенизъмът е скрита форма на дискриминация, която има за цел да създаде впечатление за стремеж към приобщаване и многообразие (културно, етнически, религиозно и пр.). Това е практика на полагане на символични или минимални усилия за приобщаване членовете на малцинствени групи в определена среда, без да се адресират конкретни проблеми или да се насърчават значими действия. В образователен контекст токенизъмът се изразява във включването на минимален брой деца от слабо представени групи без истински ангажимент за насърчаване на разнообразието, равенството и приобщаването в градината или училището (напр. включване на три деца от ромски произход в детска градина, в която се полагат грижи за 100 деца; представянето на едно дете с увреждания като символ на "включващият" характер на цялото училище или демонстрирането на ограничено културно разнообразие в учебните материали, без това да е придружено от смислен диалог). В една наистина приобщаваща образователна институция фокусът е върху създаването на среда, която приема и уважава разнообразието, като гарантира, че хората от всички групи имат равни възможности за активно участие и представителство.

Единият от начините, по които децата от малцинствените групи, и по-специално ромските деца, са постоянно изложени на расов „далтонизъм“, токенизъм или дискриминация в образователната система, е самото съдържание на учебните програми, учебните материали и ресурси за игра. Ромските деца много рядко имат възможност да видят себе си, семействата си или общностите си отразени в илюстрациите на учебниците и учебните помагала или познавателни книжки, в игрите, играчките, фотографиите, използвани по време на игрите и обучението. Някои образователни специалисти забраняват на децата да говорят на ромски език или на други малцинствени езици, на които децата говорят вкъщи. Често те правят това със

загриженост и намерение децата „да научат по-добре български език“. По този начин обаче те всъщност възпрепятстват възможността децата да развият своята идентичност и да изградят положителна представа за себе си.

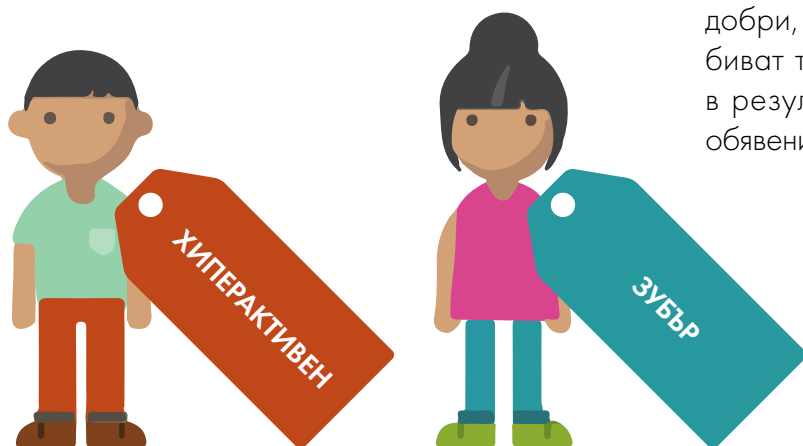
ОТРИЧАНЕТО НА ИДЕНТИЧНОСТТА ВЛИЯЕ ОТРИЦАТЕЛНО ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ВСЕКИ ЧОВЕК

Стереотипите са опростени обобщения за определена група, раса или пол. Обикновено съдържат отрицателни значения (например: „Всички роми са мързеливи“; „Мъжете не са заинтересовани да отглеждат деца“). Често се основават върху грешна информация, предразсъдъци и/или лъжи. Стереотипите са в основата на предразсъдъците към другите хора и на дискриминационното поведение спрямо тях. Най-често стереотипите се крият зад твърдения, насочващи към обобщения: „Те обичат ...“ или „Те ...“. Всеки път, когато правим обобщаващо твърдение за група хора, както често се случва, когато описваме дадена култура, ние рискуваме да подходим стереотипно. По този начин рискуваме да направим погрешни обобщения, които не отразяват реалността, същевременно накърнявайки тези, за които правим грешни заключения. За да намалим вредата, която стереотипите нанасят, е важно да знаем, че всяко културно обобщаване е само условно, а не е обективно описание.

Предразсъдъците са предварителни изводи за дадена личност въз основа на предишни идеи и убеждения за цяла група хора, към която личността принадлежи, т.е. на базата на стереотипи. Предразсъдъкът много често е ирационално убеждение и рядко се основава на проверени факти или действителен жизнен опит. Базира се върху непълна или само частично вярна информация, върху ограничените знания и опит на членовете на дадена група.

В процеса на своята социализация човек възприема **колективните предразсъдъци** спрямо определени групи и общности. Предразсъдъците могат да бъдат положителни или отрицателни. Все пак, без оглед на това какви са, те винаги са несправедливи, тъй като не се основават на истината за дадена личност, а на това, което предполагаме за групата, към която принадлежи. Тъй като някои от предразсъдъците в обществото са приемливи, ние не ги определяме като предразсъдъци, а като истини и несъзнателно ги толерираме, най-често в разговори (например: „дай мобилния си телефон на Марко, той е мъж и знае как да го поправи“).

Етикетирането е отъждествяване на цялата личност на детето с една особеност, дейност или поведение, оценявани отрицателно (например: „хиперактивен“, „бавноразвиващ се“, „зубър“). Етикетирането е процес на трайно „поставяне на етикет“ на децата от страна на възрастните, другите деца или обществото като цяло. Често етикетираните деца изобщо не осъзнават поставените етикети, въпреки че те оказват значително влияние върху поведението им чрез процеса на така нареченото **самосъбдващо се пророчество** или **ефект на Пигмалион**.

Пристрастността е убеждение или процес, при който се фаворизира или се поставя в неблагоприятно положение индивид – член на група. Това е несправедливо отношение към член на определена група само заради общата групова идентичност, считана за низша или висша.

Вътрешногруповата пристрастност е свързана със склонността да разглеждаме групите и идентичностите, към които принадлежим като по-добри от онези, към които не принадлежим.

Ниски очаквания: Когато възрастните вярват в децата, те учат и напредват по-добре. Обратно, когато възрастните и особено учителите вярват, че за развитието и ученето са отговорни единствено условията на живот или вродените способности, децата проявяват тенденция да не реализират целия си потенциал за развитие. Така мненията на възрастните по отношение на децата се реализират като самосъбдващо се пророчество. Нещо повече, ниските очаквания не винаги са резултат от открита пристрастност. Понякога те са резултат от желанието децата да бъдат предпазени, особено децата от малцинствените групи. Например, самосъбдващи се пророчества виждаме в онези детски градини/училища, в които децата все още се отделят в хомогенни групи според „способностите“ или според „подготвеността им за училище“. Децата от етикетираните като „по-добри“ класове действително стават по-добри, учат повече, а децата от „по-лошите“ биват третирани като не особено способни, в резултат на което пропастта между тях и обявените за по-способни се увеличава.

Етикетирането е процес на постоянно „поставяне на етикети“ на деца от възрастните, от другите деца или от обществото като цяло.

Дискриминацията е неравноправно действие спрямо индивид или група, само защото принадлежат към определена обществена категория, към която има развити предразсъдъци. Може да бъде насочена срещу индивид или група въз основа на произход, раса, класова принадлежност, възраст, физически способности, религиозни убеждения, сексуалност и т.н.

Дискриминацията представлява практическо прилагане на предразсъдъците. Предразсъдъците ни към другите насочват мислите ни, организират ценностите ни и влияят върху поведението ни. Ако не сме способни да правим преоценка на предразсъдъците си, те значително ще влияят върху поведението ни. Когато дискриминираме някого несъзнателно или съзнателно, ние допринасяме за това несправедливостта да стане устойчива.

РАЗВИТИЕТО НА ПОЛОЖИТЕЛНА ПРЕДСТАВА ЗА СОБСТВЕНАТА ИДЕНТИЧНОСТТА Е КЛЮЧОВ ФАКТОР ЗА РАЗВИТИЕТО НА САМОУВАЖЕНИЕ И САМОУВЕРЕНОСТ.

ПО-ВЕРОЯТНО Е ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ОПТИМИСТИ В ЖИВОТА, ДА РАЗВИЯТ ЦЕЛИЯ СИ ПОТЕНЦИАЛ И ДА ПОСТИГНАТ ВИСОКИ РЕЗУЛТАТИ В УЧИЛИЩЕ, АКО СЕ ЧУВСТВАТ СПОСОБНИ И ЦЕНЕНИ ЗАРАДИ ТОВА, КОЕТО СА.

ПОЛОЖИТЕЛНАТА ПРЕДСТАВА ЗА ИДЕНТИЧНОСТТА СЪЩО ТАКА ПОМАГА НА ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ОТКРИТИ КЪМ ХОРАТА ОТ ДРУГИ ГРУПИ И ОБЩНОСТИ, ТЪЙ КАТО Е ПО-МАЛКО ВЕРОЯТНО ДА СЕ СТРАХУВАТ ОТ РАЗЛИЧИЯТА ИЛИ ДА СЕ ОТНАСЯТ ЛОШО КЪМ ДРУГИ ДЕЦА, ЗА ДА СЕ ЧУВСТВАТ ПО-ДОБРЕ ТЕ САМИТЕ.

ЕФЕКТЪТ ОТ ОТРИЦАНИЕТО НА МНОГООБРАЗИЕТО НА ДЕТСКАТА ИДЕНТИЧНОСТ ...

Отрицанието на многообразната, многопластова идентичност на децата, с които работим, всъщност оказва негативен ефект върху всички деца, без оглед на това дали принадлежат към групата на малцинството или към тази на мнозинството.

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ДЕЦАТА ОТ МНОЗИНСТВОТО:

Вранната и податлива на влияние детска възраст децата, родени в културата на мнозинството, се научават имплицитно и експлицитно да смятат членовете на малцинствените групи за „различни“, „низши“, „анормални“ чрез:

Отрицание на действителността: Децата забелязват различията между хората – това е универсално и нормално за всички деца. Тъй като да забелязваме различията е основа за развитието на предразсъдъци и дискриминация, някои възрастни възпрепятстват децата да осмислят различията, убеждавайки ги, че всички сме еднакви (въпреки че това е невярно). Това се случва например, когато дете посочи с пръст човек в количка, а възрастният му каже „Това е неприлично“, „Шът“ или „За това не се говори“. Децата постепенно научават да не задават въпроси за различията или да не ги забелязват. В резултат децата често не забелязват, че и те самите се различават от другите. Вместо това научават, че „всички сме еднакви“ или че например „цветът на кожата не е важен“. Реалността обаче е съвсем друга – заради дискриминацията, която действително съществува в много общества, цветът на кожата и останалите белези на различие са изключително важни. Децата, принадлежащи към малцинствени групи, каквито са например децата с по-тъмен цвят на кожата (у нас това често се отнася за децата роми), децата,

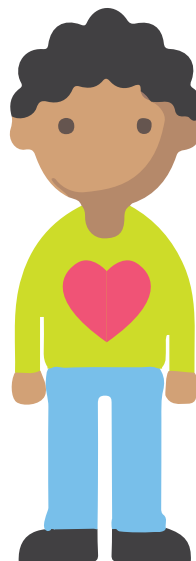
които говорят ромски или турски език, бедните деца или тези с трудности в развитието нямат равни изходни възможности за успех. Когато децата от мнозинството не са подкрепяни от възрастните да осмислят реалността, те самите се превръщат във възрастни, отричащи действителността и споделящи стереотипни нагласи и дискриминационно поведение.

Рационализацията е обичаен начин за самозащита, чрез който детето намира обяснения или извинения, които е научило от възрастните, за да оправдае поведението си и липсата на чувствителност към несправедливостта, причинявана на дете от малцинствената група.

Ригидно мислене се развива, когато децата възприемат позицията, че начинът, по който живеят те и семействата им, външният им вид и начинът им на мислене е единственият правилен. Това е последица от етноцентризма, т.е. насочеността единствено към собствената култура. Така някои смятат, че съществува един единствен правилен начин, по който човек трябва да говори или да се облича, че съществува само една правилна религия или една правилна семейна структура. В резултат от подобно мислене се развиват убеждения, че онези, които се обличат и говорят различно, държат се и мислят различно са „негодни“ и „лоши хора“. Нерядко такъв опростен начин на мислене се насърчава в образователните институции, в които преобладава само един общоприет модел на мислене (например: когато от учениците се изисква да решават математически задачи само по начина, по който са ги научили техните учители или когато им се преподават само „правилните“ интерпретации на поезия или проза, или че съществува само един начин за описание на „нормалното“ семейство, или се настоява за един точен отговор, въпреки че са възможни и други такива).

Чувство на превъзходство – в условия на подкрепяща среда всички деца могат да развиват увереност, че са добри, способни и обичани. За съжаление, поради различни обстоятелства някои деца развиват негативно мнение за себе си. Тъй като понякога положителната представа за себе си се развива чрез сравняване с другите, за да защитят положителната представа за

В условия на подкрепяща среда всички деца могат да развият увереност, че са способни и обичани.

себе си, възрастните и децата се сравняват с членовете на малцинствените групи, приписвайки превъзходство на собствената си група. Например, децата от мнозинството започват да дискриминират малцинствената група, за да покажат, че са по-добри.

Страх и омраза – страхът и омразата към различните са честа последица от заученото ирационално мислене и неуважението на различията (например: „Ще ме откраднат цигани“).

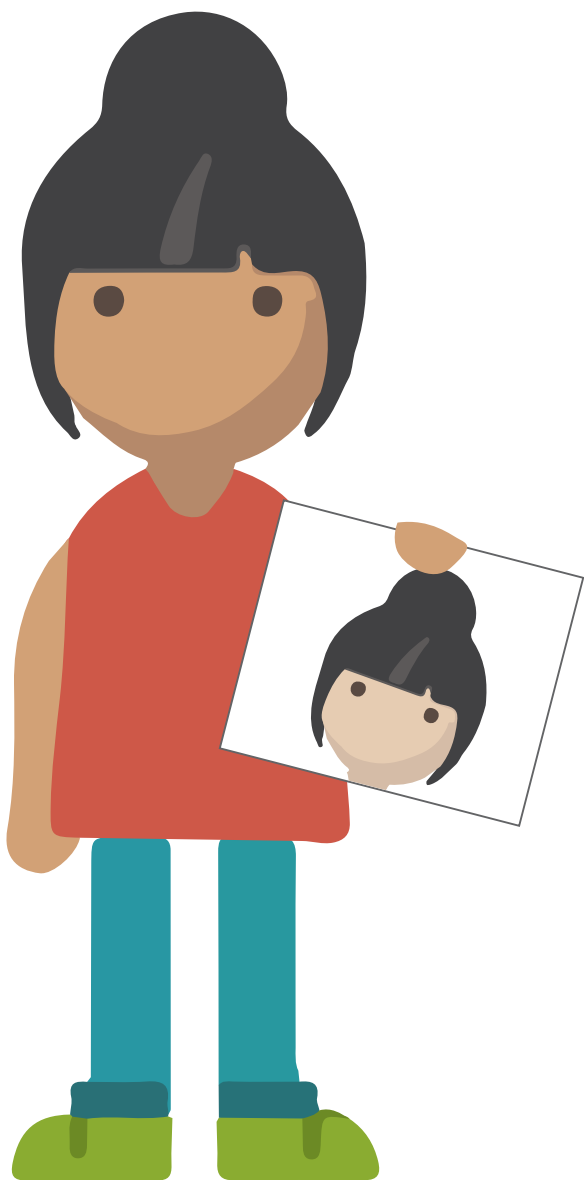
ЕФЕКТИ ВЪРХУ ДЕЦАТА ОТ МАЛЦИНСТВЕНИ ГРУПИ:

Отхвърляне – Децата от малцинствени групи ежедневно преживяват отхвърляне – от игнориране до избягване или подхвърляне на обидни коментари (не ги канят на рожден ден, не ги избират в отбори по време на спортни игри, не ги избират в екипи по време на съвместни обучения или проекти, никога не са лидери на своите групи).

Смушение и учудване – Децата не разбират защо са третирани по-различно от другите деца.

Прекалено идентифициране с членовете на мнозинството

– Децата предпочитат деца и възрастни от общността на мнозинството, тъй като тайно се надяват, че и те принадлежат към тези, които са приети от обществото. Видим признак на прекаленото идентифициране с членовете на групата на мнозинството е, когато например децата изобразяват цвета на кожата си по-бял отколкото е той в действителност или смятат, че „по-красиви“ са куклите с по-светла коса и кожа.

Отделяне и отчуждение – Отделянето и отчуждението се появяват когато децата, поради негативното възприемане на общността им от обществото, искат да се отделят от собствената общност, но същевременно не чувстват принадлежност към мнозинството.

Срам – Децата се срамуват, когато онези елементи на идентичността им, които са предварително зададени/вродени, биват свързвани с отрицателни характеристики и съответно са отрицателно представени в обществото. В образователната система отрицателното представяне се извършва чрез учебната програма, книгите, илюстрациите и посланията. Децата приемат, че не са достатъчно добри и не принадлежат.

Гняв и ярост – Гневът и яростта са една от проявите на срама. Понякога по-малките деца изразяват гняв и ярост, която може да е последица от преживяна дискриминация, върху която детските градини и училищата рядко рефлектират.

Заучена безпомощност – Детето се намира в позиция, в която липсва възможност за бягство от страданието и болката. Това може да доведе до общ фатализъм и примиренчество. Това може обобщено да се опише като убеденост в собственото безсилие, при което всеки опит за учене е напразен.

Самосбъдващо се пророчество – Детето приема нашите „послания“ и започва да се държи в съответствие с нашите очаквания, поради което очакванията ни към него стават „истински“.

КАКВО ПРАВЯТ ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ И ИНСТИТУЦИИ, КОИТО УСПЕШНО НАСЪРЧАВАТ РАЗВИТИЕТО НА ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ ИДЕНТИЧНОСТИ НА ВСИЧКИ ДЕЦА

Изграждането на индивидуалната и груповата идентичност, както и уважаването на културните и индивидуалните различия са доказано необходими фактори за развитието на положителна представа за себе си за успешното възпитание и образование на децата. Въпреки това, тези фактори рядко са действително застъпени във възпитателно-образователната практика, особено що се отнася до работата с деца от малцинствени групи. Образователните специалисти и институции могат да насърчават развитието на положителна идентичност при всички деца чрез:

- ▶ опознаване на децата и произхода им;
- ▶ уважаване на децата такива, каквито са;
- ▶ проява на уважение и признаване, особено в процеса на взаимодействие с децата и с членовете на техните семейства;
- ▶ водене на разговори с децата за различията, без прекомерно фиксиране върху тях;
- ▶ използване на думи, фрази и илюстрации, които не акцентират върху обидни или дискриминиращи характеристики и избягване на етикетирани, подценяващи или обидни изрази по отношение на отделни индивиди или групи;
- ▶ използване на възможности на децата да се обърне внимание по уважителен начин върху съществуващите различия извън детската градина/училището, както и търсене на сходства, за да изградят представа, че хората са едновременно различни, но и еднакви;
- ▶ насърчаване на разбирането, че разликите са нещо положително и интересно, като същевременно се избягва стереотипното им представяне;
- ▶ подпомагане на децата да разберат как предразсъдъците и стереотипите влияят върху мненията и поведението им;
- ▶ даване на възможност на децата да представят мнението си и приемане и признаване на техния избор;
- ▶ планиране на възпитателно-образователните дейности въз основа на придобития опит на децата вкъщи и в общността;
- ▶ включване в средата в детската градина/училището на опита и личната културна история на всяко дете (например: плакати, фотографии, кукли и книги, представляващи различните идентичности на децата по нестереотипен начин);
- ▶ предоставяне на възможност на децата за съвместно учене заедно с членовете на семействата им;
- ▶ подпомагане на родителите да водят разговори за многообразието със своите деца у дома.
- ▶ предлагане на дейности за изследване на детската идентичност като например проучване на произхода на името им, какво се е случило когато са се родили или на какъв език говорят вкъщи;
- ▶ избягване на стереотипни илюстрации, които ограничават възприятията на децата за това какви могат да бъдат като личности и в своята работа (например: че само мъжете са полицаи, че само жените са учителки, че бедните хора не искат да работят, че хората, които живеят в градовете работят в офиси);
- ▶ подкрепяне на децата да обединят всички аспекти от своята идентичност в уникална комбинация, която да ги накара да се почувстват уникални личности.

ВИЖДАШ ЛИ МЕ?
DO YOU SEE ME?
DIKHES LJI MAN?

РЕЙН Хърватия, част от Отворена академия „Стъпка по стъпка“ – Хърватия

Илица 73, 10000 Загреб, Хърватия

тел.: +385 1 4854 935

факс: +385 1 4854 022

e-mail: korakpokorak@korakpokorak.hr

Посетете ни и на нашите страници:

www.korakpokorak.hr

www.reyn-hrvatska.net

www.facebook.com/reyn.hrvatska

Допълнителна информация можете да намерите на страницата на Мрежата за ранно детско развитие в ромска общност в България – РЕЙН България:

<http://reynbg.com/bg/>,

както и на страницата на Фондация „Тръст за социална алтернатива“:

<http://socialachievement.org/bg/>